

LBRIS

We know
books

Marian Victor Buciu

„Cine ești cu adevărat?”

În căutarea lui Mircea Ciobanu

IDEEA
EUROPEANĂ

București, 2025

Cuprins

CONTRAPUNCT TEMATIC.....	5
Exemplarul Iov.....	7
Întrebări repetate	24
Viața în deșert.....	31
Contra morții.....	37
Erotikon.....	69
Spectrele religiei	94
Declasări politice.....	164
ONTO-RETORICA OPEREI	175
Scrisul și cititul <i>Martorilor</i>	177
Limba lucrurilor	190
Inima cărții.....	198
<i>Scrisul și cititul cu cheie</i>	198
<i>Mecanismul întâmplărilor și nesfârșitele</i> <i>istorisiri</i>	203
<i>Realitatea retrasă în ficțiune</i>	210
<i>Retragerea naratorului în autor</i>	217
<i>Se poate vorbi de o mistică (ascundere)</i> <i>a eului poetic?</i>	230
<i>Martorii falși și însoțitorul în chip de</i> <i>anchetator</i>	234
<i>In nomen omen sau despre purtarea numelui</i>	237
Limbajul-martor.....	258

Despre condițiile înțelesului și înțelegerii.....	291
Vis, realitate, ficțiune	306
Memoria mistuitoare	316
ADDENDA	321
<i>Istории</i> (un fel de sinopsis)	323
Poetul.....	334
Prozatorul.....	339

LEBRIS

We know
books

CONTRAPUNCT TEMATIC

Exemplarul Iov

„Atotputernicul îngăduie participarea omului la creație, acceptând numele pe care acesta le pune viețuitoarelor ce populează pământul și văzduhul...”

Îi caut în acest studiu pe Mircea Ciobanu și opera sa literară, fără a despărți poetul de prozator sau invers, prin câteva teme de temelie și construcția lor artistică. Trec acum peste faptul că am adăugat la întreg un fel de sinopsis cu prezența celor mai multe personaje din *Istoriei* și două micro-sinteze, despre poet și prozator, extrase din *Panorama literaturii române în secolul XX*.

Pe de o parte, constat că există întrebări care trec prin cugetul și gura câtorva dintre personaje și adeseori chiar în mai multe rânduri. Apoi, încerc să descopăr felurile în care analizează scriitorul că își reprezintă omul, în multiple variante, viața și moartea ori cum trăiește și moare. Vreau și să înțeleg cum iubesc ori nu iubesc bărbații și femeile și cum se dăruiesc erosului. Mai departe, privesc la raporturile întreținute de acești oameni cu cele două lumi de contact fizic și mental, cetatea pământescă (politicul) și cetatea cerească (religiosul).

Urmez într-o altă parte cititul și scrisul (limbajul, poetica), acesta cu întâmplările, realitatea, istoriile și istorisirea, ficțiunea, visul, memoria, conștiința integrală, naratorul sau locutorul poetic, martorul, numele, înțelesul și înțelegerea.

Postum, i-a apărut lui Mircea Ciobanu *La capătul puterilor*.¹ *Însemnări pe Cartea lui Iov*², Ed. Vitruviu, 1997. Repertoriul de subiecte comentat în „însemnări” este cuprinzător, dar nu-mi propun acum să mă opresc decât în parte la el, deși întreprind, iată, un larg comentariu asupra operei unui scriitor contemporan important. Doar voi enumera termenii radianți, e drept că unii atinși oarecum și aici: Dumnezeu, Hristos, Satana, îngerul, omul, păcatul, ispita, suferința, credința, neprihănirea, faptele, voința, slăbiciunea, și nu în ultimul rând teologia care depreciază puterile umane.

Cartea lui Iov este referința livrescă a lui M. Ciobanu în articulațiile mari ale operei sale literare. *Însemnările* pe ea compun un *intra-text* (o autoreferință continuă în cadrul întregii opere a autorului). Întrebările, directe sau indirecte, pleacă și se întorc aici. Dacă temele religioase circulante ca niște vase comunicante între biblic și literar nu surprind, decât printr-o abordare personalizată, aspectele atașate de estetica literară uimesc într-o

¹ Descopăr în *Convorbiri cu Regele Mihai I al României* (Humanitas, 1997) chiar formularea din titlu. „Și omul, și anul sunt atunci la capătul puterilor”, cu referire la lovitura de stat asupra monarhiei de la 30 decembrie 1947. Mai există o expresie asemănătoare, deși diferită de stăruința lui Iov: „Vorbiți despre România ca despre un om foarte obosit, ajuns la capătul răbdărilor.”

² Ideea centrală a „însemnărilor” apare și în *Convorbiri cu Regele Mihai I al României*: „Dumnezeu a avut grijă să pună în el (om, n. m.), odată cu gândul veșniciei, cum se spune în *Cartea lui Iov*, un fel de îndrăzneală de-a rosti doar pentru sine eu.”

largă măsură. Le caut în „însemnări” în această ordine. Pornesc de la titlu.

Ajunge *la capătul puterilor* doar inocentul om din Țara Uț, pe nume Iov? Nicidecum, ajunge acolo și nevasta sa fără nume. Apoi, pluralul „puterile” dezvăluie de la început că e vorba de mai multe. Există două rânduri de puteri: trupești și sufletești sau mintale. „La capătul puterilor” minții, nu și ale trupului, rămas nevătămat, ajunge doar nevasta lui Iov, însă nu de la început. Se întâmplă doar după boala trupească a bărbatului. „Abia când Iov va fi încercat în oasele și carnea lui, abia după a doua încercare, deci, abia când neprihănirea omului i se înfățișează ca inutilă, abia atunci ajunge și femeia la capătul puterilor.”

Cartea este în mod covârșitor a lui Iov, despre Iov, omul exemplar. Lui îi este sleită puterea, puterea trupului, nu și aceea a minții. „La capătul puterilor trăiește Iov – al celor trupești.” Proba suferinței trupești este dată și trecută în singurătate (a sufletului, nu și a minții), iar omul Iov (doar om) l-a anticipat pe Isus, Fiul Omului (și al Domnului), dar numai până la a-și dăruia viața. Pe această linie, „El se află la capătul puterilor.” Iov trece testul de rezistență a omului singur. „Femeia pe care i-o dăduse Dumnezeu ca «ajutor potrivit» ajunsese înaintea lui la capătul puterilor și nu-i mai putea fi de nici un folos.”

Nevasta lui Iov este ispitită, adică adusă într-o stare de deplină confuzie, de Satana, în pariul său cu Dumnezeu: „Femeia este ispitită alături de Iov. (...) Nevoia de-a blestema se va naște în ea dintr-o neînțelegere, mai ales din neînțelegerea comportamentului lui Iov.” Despre înțeles și înțelegere discut mai târziu, în latură „poetică”.

Toate marile întrebări repetate din opera literară există și în comentariul la *Iov*. Cea de-a doua întrebare, despre posesie, după aceea despre identitate, pe care și le pune în *Istorii* Gheorghe Palada și alții, există aici. „La întrebarea: «Ce este cu adevărat al tău?» – Iov poate să răspundă, în sfârșit: «Nimic, nici măcar trupul.» Iar viața, după cum s-a văzut, nu-i aparținuse niciodată.”

A avea și a fi, în cazul neprihănitului din Uț? Verbele și situațiile lor sunt îngemănate. Eliminarea posesiei rămâne specialitatea *Nimicitorului*. „Satana nimicește tot ce are Iov...”. Dar ce folos? Ești și cât (mai) ai, ori, cum devine cazul aici, te mai ai. Iov, trăind, „se mai are pe sine însuși”. Uciderea, moartea, iată ce-ar însemna izbânda pariului pe vinovăție. Însă nevinovăția nu face jocul morții. Atunci ce-ar mai fi de făcut? „Satana cere încercarea neprihănirii lui Iov prin *ceea ce este el*. Iar Dumnezeu încuviințează și această încercare.” E marea, definitivă încercare.

Faptul că oamenii „toți mor” e o convingere care-i leagă din nou pe Iov și Gheorghe Palada. Iov, credinciosul fără conștiința unei vieți viitoare, și Palada, ateul declarat, sunt amândoi aflați înaintea luptei cu moartea.

Chiar și memoria îi dovedește lui Iov nevinovăția. „Memoria nu-i restituie amintirea nici unei fapte pentru care ar trebui să-și ceară iertare.”

Am putea să-l numim pe Iov un ales al neprihănirii, disociind oamenii în linia vieții și mai cu seamă a morții. „Iov denunță egalitatea în moarte a tuturor oamenilor.” Pe această bază suferă neînfricat, demonstrativ, vrednic-uman, producând „un atac la adresa unei autorități ce nu permite omului participarea la propria mântuire nici atunci când o dorește și o demonstrează prin propria neprihănire, care-l ține în starea de rob, departe

de marile taine ale vieții, cu capul plecat și cu privirile îndreptate spre propria nimicnicie”.

Mircea Ciobanu ține să remarce apăsător drept fapt de temelie că Dumnezeu îl apără pe om de Satana. Îl apără chiar și contra mizantropilor și teologilor antiumani. Scriitorul, dar se-nțelege că și omul au „descoperit încă din tinerețea mea” o „laudă a omului”, în *Iov* 28.1-11. Iov nu doar se apără pe sine, dar este și un *martor* (termen deopotrivă de naratologie) admirabil al omului, cu toată suferința lui. „Lauda omului este argumentul suprem pe care-l aduce în propria sa apărare.” O apărare indirectă, înțeleaptă. Lui Iov i s-a dat privilegiul de a înțelege că „Legea” veterotestamentară respectată aduce „doar foloase pământești”, nu „viață veșnică”.

Atingerea, de care se teme și Gheorghe Palada în *Istoriei*, devine mai limpede prin *Iov*. Refuzul ei, în roman, înseamnă *Înapoia mea, Satano!* În textul despre neprihănitul din Țara Uț, pus la o grozavă încercare, Satana vrea să-l tragă de mână pe Dumnezeu, folosindu-i, în fapt transformându-i, puterea: „Dar ia întinde-Ți mâna și atinge-te (s. m.) de tot ce are, și sunt încredințat că te va blestema în față.” Prin atingere intră Satana în om. Dumnezeu însuși (*Geneza* 3.2-3), scoate la lumină M. Ciobanu, interzisesese perechii primordiale atingerea de Pomul Cunoștinței în Eden: „Să nu mâncați din el și nici să nu vă atingeți de el, ca să nu muriți.” În *Iov*, întăritorul de altădată al altora, Elifaz vede acum un alt om, slăbit, pierdut, întrucât ajunsese „atins”: „Acum, când ești atins tu, te tulburi!”

Involuntar sau poate într-un fel oblic îl aflăm aici și pe Gogol (referință a lui Leon Pascal în *Istoriei*), nu nominal, dar prin placarea textului sacru pe acela literar, romanesc-poematic. „Satana crede că neprihănirea lui Iov este urmarea bunurilor pământești cu care

Dumnezeu l-a binecuvântat. În viziunea lui, Dumnezeu se comportă ca un oarecare *cumpărător de suflete* (s. m.), care-și asigură susținerea pământenilor, anticipându-le și acoperindu-le nevoile.” Dincolo de asemănări și deosebiri, neîndoielnic incitante, vedem în Satana un Cicikov la putere celestă, iar dacă Cicikov cumpără suflete moarte, Satana cumpără suflete pentru moarte. Dar Iov nu se vinde, nu se lasă ucis, și-și salvează sufletul. Fără târguală și chiar fără o vorbă, el își trimite cumpărătorul la plimbare pe rotundul pământului.

Un pic de „naratologie” face M. Ciobanu și în reflecțiile despre *Cartea lui Iov*. Pentru el, cartea veterotestamentară este o istorisire dramatică. Scrie de-a dreptul: o poveste. Ceea ce și definește pe loc: „ce reprezintă o poveste dacă nu o încercare de ordonare a realității, a unei materii ce tinde în mod natural spre destrămare și haos”. Povestea dă rigoare referentului, iar acest fapt pare a fi și unul de expresivitate a întregului. Realitatea este vastă și alcătuită pe niveluri. La nivelul superior, Bildad, Țofar și Elifaz apără „adevăruri de nerostit (...) zone misterioase ale realității, lăsate parcă în afara controlului divin”. La nivelul inferior, menționează M. Ciobanu, în poveștile fericite, „omului îi este mai ușor să mistifice realitatea”.

Nu de puține ori apare în „Însemnări” ceea ce numim naratorul, povestitorul, istorisitorul, scriitorul, autorul. Nu e locul să le nuanțăm statutul. Prezența este cea care interesează. Cartea este despre Iov, deși titlul vorbește despre posesia ei, dar nu cu sensul că personajul ar fi totodată autorul. Acesta nu are nume. Doar numele lui Iov strălucește, alături de cele umbrite ale prietenilor care vin la el tocmai ca să-l părăsească.

Cartea lui Iov este citită de M. Ciobanu tocmai plecând de la un autor: „Cine a gândit istoria lui Iov...”.

Întâi există gândirea, proiectul scrierii. Iar scrierea este o istorie, o poveste. Cel care o deapănă este numit direct, în scurt timp de la începere, „istorisitorul”. Istorisitorul este deopotrivă activ, istorisește, și pasiv, lasă povestea să se desfășoare trăgându-l după el. „Spune povestea că...”.

M. Ciobanu își va asuma în opera literară condiția scriitorului din vremuri străvechi. Vocația lui este actualizat-anacronică la modul clasicist. Cunoscându-și cititorul, se grăbește să-i întâmpine obiectiile *prezenteiste*. „Vremea vorbirii în principiu, vremea istorisirilor despre soarta celor răi, așa cum s-a păstrat ea în memoria lumii, vremea vorbirii în pilde s-a dus.” El însuși se prezintă ca istorisitor, autor de istorisiri. Iar dacă folosește cuvântul *Istorii*, îl ia pur și simplu ca pe unul de o deplină sinonimie.

Comentatorul revine la gânditorul textului interpretat, la autorul care a pornit de la cunoașterea de sine – socratică, putem constata –, cu limitele ei omenești cu tot. „Cel ce a gândit *Cartea lui Iov* s-a cunoscut pe sine însuși destul cât să știe și că, în structura sufletească a omului, există o zonă spre care mesajele din exterior nu pot răzbate decât cu greu.”

Gânditorul și personajul cărții (acum, lui M. Ciobanu îi scapă, semnificativ, cuvântul *istoria*) suplinește aici, după închiderea faptelor, ceea ce prietenii înțelepți ai lui Iov nu au: mila pentru cel chinuit. E o compasiune deloc formală, trăită intens, cu nedumerire, revoltă ori descumpănire. Ca și cum el ar fi (un alt) Iov. Gânditorul cărții sau al istoriei deopotrivă cu protagonistul cunosc doar în parte ceea ce fac din ceea ce se încearcă a se face din omul Țării Uț, pregătind apariția celui deopotrivă Fiu al lui Dumnezeu și al Omului. „Cel ce a gândit *Istoria lui Iov*, insistând nu de puține ori asupra

neprihănirii acestuia, a scris despre suferințele lui cu o oarecare uimire, și chiar cu indignare. În timp ce el scria, tulburat de ceea ce i se dă să scrie, în Cer se știa că omul poate dobândi neprihănirea și că însuși Fiul lui Dumnezeu, astfel, o va dobândi ca om, pentru ca să poată suferi în felul lui Iov – singur, părăsit de oameni și de Dumnezeu.”

Povestea este deopotrivă o evocare îndurerată, foarte vie. În subsolul unei pagini, M. Ciobanu, constatând că în *Iov* este „fiecare detaliu evocat cu precizie dureroasă, până când însuși actul evocării devine o formă a suferinței”, aduce laolaltă numele a trei scriitori: „Goethe, Creangă, Gogol”. Dintre ei, germanul și rusul vor fi citați într-un fel aparte în *Istoriei* prin Leon Pascal.

Gânditorul (care, în definitiv, înseamnă deopotrivă autorul) are calitatea de regulă cerută cititorului: atenția răbdătoare și aprofundată, adăugată ca o nuanță în plus exactității, precizată în notația despre evocare. „Asupra fiecărei trăsături, cel ce a gândit *Cartea lui Iov* stăruie cu o grijă specială...”.

M. Ciobanu remarcă uimit absența poruncilor, a legii suverane în Vechiul Testament, pentru încadrarea ori neîncadrarea nevinovatului. E un fapt de rigoare (să ne amintim că povestea, în concepția lui M. Ciobanu, chiar asta face: conferă rigoare realității). „Cel ce a gândit *Cartea lui Iov* a avut grijă să nu facă prin niciunul dintre personajele sale vreo trimitere la vreo lege anume, lucru cu atât mai curios cu cât evocarea păcatelor lui Iov este mai amănunțită și mai insistentă.” Legea nu poate exista acolo unde lipsesc păcătosul și păcatul.

În sfârșit, M. Ciobanu ajunge să se refere la autor nu ca gânditor, în proiect, cum a făcut-o până aici de atâtea ori, dar acum, o singură dată, ca scriitor, în

execuție. „Cel ce a scris *Cartea lui Iov* și-a asumat un risc mare lăsându-și personajul să gândească la limita cu îndrăzneala, acolo unde în orice clipă pot fi deschise larg porțile blasfemiei și hulei.” Constatăm că se produce un transfer al gândirii de la autor către personaj. Gândirea și povestea ajung active. Așa cum povestea se spune și gândirea se gândește, până la capăt, la ultima limită. Nevinovăția nu are opreliști.

Istorisirea este un termen frecvent în „însemnările” despre *Iov*. Situațiile de existență extreme impun formule narrative extreme. M. Ciobanu știe că binele, în fapt și din om, produce marea dificultate în a fi făcut cunoscut și reținut. Iscușința istorisitorului fiind rară în acest caz, regula fatală care se impune rămâne „nepriceperea de-a istorisi trecerea unui ceas de fericire”. Fericirea convinge rar, pe când răul este primit ușor, asemenea unui zvon. Nici n-ar fi necesar povestitorul, cât ascultătorul (auto)creditabil. „Celui ce istorisește năpaste nu i se cer nici probe, nici documente, nici martori; adesea propria experiență a ascultătorului slujește de dovadă pentru buna-credință a povestitorului.”

Cazul cu necazul este al omului universal. „Cel ce a gândit *Cartea lui Iov* a auzit istorisiri despre ziua necazului și știe că ea nu-l ocolește nici pe cel sărac și întristat cu inima, nici pe cel bogat – de ea nu scapă nici capetele încununate.” Personajele din *Istorie* sunt puse la felurite încercări ca și cum s-ar afla și ele în ceea ce *Cartea* sau *Istoria lui Iov* numește în mai multe rânduri, asupra cărora nu mă mai aplec, „ziua necazului”.

Convenția înscenării (*ca și cum*), prezentă în epica literară a autorului, este detectată și în *Iov*. Numai pentru a convinge, simulant este Creatorul, pentru a impune adevărul, autenticul și a elimina orice îndoială asupra lor. „Dumnezeu, care a inițiat și dialogul,